

допомоги держави, без стабільного державного фінансування бібліотек.

Аналізуючи стан формування фонду іноземної літератури, можна зробити висновок, що цей процес має тенденцію до ускладнення.

Попри всі негаразди, використання альтернативних джерел комплектування сприяє оперативному обслуговуванню користувачів, максимальному задоволенню їх інформаційних потреб.

Список використаних джерел

1. Голуб Л. Все починається с комплектування / Л. Голуб // Библиотека. – 2009. – № 3. – С. 41–44.
2. Комаренко М. Робота обласних універсальних наукових бібліотек з формування своїх фондів у 2005–2010 роках (огляд) / М. Комаренко // Бібліотечна планета. – 2012. – № 2. – С. 20–22.
3. Соляник А. А. Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку : монографія / А. А. Соляник. – Х. : ХДАК, 2005. – 230 с.
4. Стрішенець Н. В. Координація комплектування у американському бібліотекознавстві / Н. В. Стрішенець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 2. – С. 49–54.
5. Стрішенець Н. В. Відбір при комплектуванні: мистецтво чи наука? / Н. В. Стрішенець // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 1. – С. 7–15.

УДК 027.021(477-25):021.85(100):656.882:336.248

Леся Чайковська,

мол. наук. співроб. НБУВ

МІЖНАРОДНИЙ КНИГООБМІН НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто питання розвитку міжнародного обмінного фонду (МКО) НБУВ за останні роки (2007–2012 рр.), враховуючи сучасні суспільно-політичні та економічні обставини. Проаналізовано основні напрями комплектування обмінного фонду МКО, фінансування міжнародних поштових відправлень та пошуку нових джерел відправки українських видань зарубіжним партнерам по МКО.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, міжнародний книгообмін, комплектування обмінного фонду МКО, митні послуги, міжнародні поштові відправлення.

У сучасних умовах глобалізації та створення єдиного інформаційного простору міжнародний книгообмін (МКО) відіграє роль не стільки інформаційну, не конкуруючи з сучасними електронними версіями видань, скільки як частина міжкультурного співробітництва. Чим вищим є рівень розвитку суспільства, тим більшою є потреба в інтеграції та єдиних просторах культури, науки, економіки, тому в умовах глобалізації політичної системи світу Україна націлена на міжкультурне співробітництво. Не останню роль у процесі приєднання України до єдиних просторів науки, культури, економіки відіграє міжнародний книгообмін.

З 1918 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) є не тільки сховищем книжкового надбання нації, але й веде МКО з різними установами науки та культури різних країн світу, що сприяє зміцненню наукових та культурних зв'язків України із зарубіжними країнами. Місце і роль МКО було зафіксовано в першому Статуті Бібліотеки, затвердженому Спільним зібранням УАН 21 грудня 1918 р. Серед першочергових завдань Бібліотеки було визначено придбання іноземної літератури з усіх галузей знань, про що можна більш детально

ознайомитися в монографії Н. І. Малолетової та Р. Л. Красій «Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–2008» [4].

Зміни, які відбулися в суспільстві за останні роки, значною мірою вплинули на стан та ведення МКО, який протягом багатьох років відіграв важливу роль в комплектуванні НБУВ та 103 бібліотек науково-дослідних установ (НДУ) НАНУ зарубіжною літературою з метою забезпечення інформаційних потреб спеціалістів та науковців України в сучасних іноземних та вітчизняних виданнях з різних галузей знань. МКО в сучасних умовах залишається основним джерелом комплектування НБУВ іноземною літературою. Шляхом МКО до НБУВ щорічно надходили близько 18 тис. прим. зарубіжних видань. У 2009 р. – 19 347 прим.; 2010 р. – 19 224 прим.; 2011 р. – 15 002 прим. 30–35% іноземних видань, що надходять по МКО, передаються бібліотекам НДУ НАНУ. У 2009 р. – 7223 прим.; 2010 р. – 5751 прим.; 2011 р. – 4742 прим.

Проте, показники комплектування іноземною літературою за таким раніше активним джерелом надходження як МКО продовжують знижуватись. На формування фондів НБУВ іноземними виданнями негативно впливає дефіцит бюджетного фінансування. Ефективність ведення МКО значною мірою залежить від ефективності 3-х складників: комплектування обмінного фонду сучасними українськими книжковими та періодичними виданнями, фінансова спроможність партнерів з МКО та належне фінансування міжнародних поштових відправлень. За останні роки відбулися значні зміни в усіх трьох складових міжнародного книгообміну, причиною яких стало значне зменшення фінансування МКО. Так, у 2008 р. на міжнародні поштові відправлення було використано 272 375 грн 59 коп.; 2009 р. – 324 669 грн 33 коп.; 2010 р. – 10 888 грн 30 коп.; 2011 р. – 94 635 грн. За перше півріччя 2012 р. – 8542 грн 85 коп.

Водночас тарифи на міжнародні поштові відправлення постійно зростають. Нестабільні економічні умови створюють багато ускладнень щодо належної відправки як періодичних, так і книжкових видань згідно замовлень партнерів по МКО.

Одна із важливих складових успішного ведення міжнародного книгообміну – наявність фінансово спроможних партнерів. На сьогодні НБУВ підтримує книгообмін з 863 партнерами у 73 країнах світу. За відомчим підпорядкуванням партнери по МКО поділяються на установи:

1. Академії наук – 56.
2. Національні та великі державні бібліотеки – 84.
3. Університети та вищі навчальні заклади – 199.
4. Редакції – 16.
5. Музеї – 54.
6. Наукові установи – 454.

У 2011 р. за пропозицією НБУВ було встановлено книгообмін з такими установами:

- Національна бібліотека Туреччини,
- Східно-Азійська Фундація (Південна Корея),
- Королівська Академія образотворчих мистецтв у Севільї (Іспанія),
- Університет Третього тисячоліття у Вроцлаві (Польща).

Інша важлива складова успішного ведення міжнародного книгообміну – комплектування обмінного фонду МКО, наявність значної кількості найменувань українських наукових періодичних видань останніх років, а також сучасних українських книжкових видань.

Українські періодичні видання надходили за таким джерелом як «передплата» та безкоштовні надходження з редакцій НДУ НАНУ на підставі Постанови Президії НАН України від 12.02. 1999 р. № 40, а з листопада 2009 р. – Постанови Президії НАН України від 11.11. 2009 р. № 306 [6, с. 94–96]. А також видання надходили з редакції «Наукова думка», за програмою «Українська книга» та з видавничого дому «Академперіодика». З 2007 р. до обмінного фонду МКО надійшло 95 860 прим. українських видань, з яких – 29 120 прим. книжкових видань. У період з 2007 р. по 2009 р. за таким джерелом як «купівля» було придбано 267 прим. книжкових видань на загальну суму 13 594 грн 90 коп. До 2010 р. на комплектування обмінного фонду витрачали 250 тис. грн на рік. З 2010 р. кошти на закупівлю книжкових видань та передплату українських періодичних видань для обмінного фонду не надходили. Надходження у 2009 р. – 23 814 прим. (з них 5915 прим. книжкових видань), у 2010 р. – 19 490 прим. (6817 прим. книжкових видань), у 2011 р. – 20 842 прим. (5067 прим. книжкових видань).

З 2010р. комплектування українськими науковими періодичними виданнями за таким джерелом як «передплата» припинилось за відсутністю коштів, але збільшення надходжень журналів з редакцій НДУ НАНУ допомогло виправити дисбаланс в комплектуванні обмінного фонду за рахунок українських періодичних видань. Прийняття нової Постанови Президії НАНУ від 11.11.2009 р. № 306 [7, с. 94–96] сприяло збільшенню

надходжень української періодики з редакцій НДУ НАНУ з 53-х назв до 107, що дало можливість компенсувати нестачу журналів у зв'язку з відсутністю фінансування на передплату. У 2009 р. до обмінного фонду надходило 128 назв журналів за таким джерелом як «передплата», з 2010 р. – 107 назв, що надходять до Бібліотеки тільки з редакцій. Деякі редакції академічних журналів передають до НБУВ за потребою більш ніж 40 прим. своїх видань. Зокрема – «Археологія», «Вестник зоології», «Слово і час», «Наука та інновації», «Український математичний журнал», «Фізика напівпровідників». Постійне поповнення обмінного фонду МКО давало можливість пропонувати партнерам сучасні українські видання, використовувати бібліографічні списки літератури, виставлені на електронній сторінці НБУВ в Інтернеті.

Досить важливим складником успішного ведення міжнародного книгообміну є фінансування міжнародних поштових відправлень. Останнім часом суттєве скорочення надходжень іноземної літератури від партнерів з МКО перш за все пов'язано зі зменшенням фінансування міжнародного книгообміну, особливо міжнародних поштових відправлень. Недостатність фінансування ускладнює виконання зобов'язань перед партнерами з міжнародного книгообміну, що приводить до скорочення надходжень іноземної літератури, оскільки МКО базується на принципах обміну науковою інформацією і проводиться за принципами: «назва за назву», «сторінка за сторінку», «видання за видання».

В сучасних умовах економічної нестабільності акцент ставиться на докладанні зусиль пошуку інших джерел відправки українських друкованих видань партнерам по МКО. Зміцнення культурних зв'язків з питань книгообміну здійснювалось через дипломатичні служби країн-партнерів з книгообміну, різні центри науки та культури. Пошук альтернативних варіантів відправки українських видань не тільки допомагав поширювати культурні взаємовідносини з деякими країнами, але й підтримувати на належному рівні міжнародний книгообмін з установами науки та культури цих країн.

За останні роки (2007–2012 рр.) з посольствами деяких країн вдалось встановити домовленість про можливість передачі друкованої продукції до Національних бібліотек та Бібліотек Академії наук цих країн. До переліку ввійшли такі країни як Естонська Республіка, Литовська Республіка, Чеська Республіка, Словенія, Словацька Республіка, Румунія, Республіка Польща, Республіка Білорусь, Республіка Молдова, Грузія,

Республіка Узбекистан, Азербайджанська Республіка. З метою відправки українських видань до російських партнерів Бібліотека продовжує співпрацювати з Російським центром науки і культури в м. Києві. Велику кількість українських видань було відправлено через Чеський культурний центр у м. Києві та Австрійський культурний форум. З кінця 2009 р. по 2012 р. включно через дипломатичні служби, різні культурні центри було передано партнерам з книгообміну 7320 прим. українських друкованих видань. На жаль, лише невеликий відсоток партнерів з книгообміну можна задіяти таким шляхом. Успішне ведення книгообміну потребує щонайменше 250–300 тис. грн на рік для міжнародних поштових відправлень, не враховуючи витрат на передплату українських періодичних видань.

У сучасних умовах ведення міжнародного книгообміну дуже тісно пов'язане з роботою митної служби України. НБУВ акредитована на Київській регіональній митниці, через яку відправляються міжнародні поштові бандеролі з українськими виданнями за кордон, а також надходять вантажі з різних країн світу від партнерів з МКО. Основними принципами книгообміну є еквівалентний обмін друкованими виданнями між установами різних держав, що є безвалютним джерелом комплектування. Проте сьогодні склалась така ситуація: якщо вартість посилки перевищує 100 євро (сюди входить вартість друкованих видань і поштові витрати), то НБУВ повинна оформлювати вантажно-митну декларацію. У випадку несплати яких, через 2 місяці посилки повертаються зарубіжним партнерам, що змушені до того ж сплачувати поштові витрати за їх повернення. Це веде до втрати партнерів і зменшення отримання зарубіжної наукової літератури.

Згідно положень статей 1.14 Закону України від 25.06.1991р. № 1251 «Про систему оподаткування» мито, податок на додану вартість та акцизний збір належать до обов'язкових загальнодержавних платежів [2]. НБУВ входить до переліку установ, які звільняються від сплати мита в рамках міжнародного книгообміну згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 538 від 19.04.2006 р. «Про затвердження переліку закладів культури, навчальних закладів та наукових установ, до яких надсилаються документи та видання у рамках МКО, що звільняються від сплати мита» [5]. Ця Постанова діяла до травня 2012 р. З 23. 05. 2012 р. набула чинності нова Постанова Кабінету Міністрів України № 486 «Про затвердження переліку закладів культури, освітніх та наукових закладів, до яких надсилаються

документи та видання у рамках міжнародного обміну, що звільняються від оподаткування митом» [6]. Бібліотека пересилає твори друку, видані після 1945 р., у т. ч.: окремо видані твори, зібрання творів, збірки різних авторів, періодичні, нотні, образотворчі видання, брошури. Усі ці видання включено до «Переліку сувенірних виробів, предметів культурного і ужиткового призначення, серійного і масового виробництва, на вивезення яких дозвіл Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон не потрібен. (Інструкція «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України», затверджена наказом Міністерства культури і туризму від 22.04.2002 р. № 258) [3]. Документи та видання, які надсилаються в рамках міжнародного обміну до освітніх, наукових або культурних закладів, у тому числі бібліотек, звільняються від обкладання ввізним митом. Перелік цих закладів згідно Закону України «Про Митний тариф України» від 05.04.2001 р. № 2371-III, ст. 19. п. «й» визначається Кабінетом Міністрів України [1]. НБУВ включена до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України. Книжкові та періодичні видання не відносяться до підакцизних товарів. Залишається податок на додану вартість, який нараховується на літературу, придбану через книготорговельну мережу. В даному випадку з-за кордону надходять друковані видання шляхом книгообміну. Книги та періодичні видання, які надсилаються шляхом міжнародного книгообміну, не є товаром і не підлягають оподаткуванню. Виходом з цієї ситуації може бути надання інформації митним службам України через позначення на міжнародних посилках та бандеролях «не має комерційної цінності – книгообмін». Досвід отримання вантажів від партнерів з міжнародного книгообміну таким шляхом вже існує. Зокрема, Бібліотека Конгресу США надсилала до НБУВ друковані видання в міжнародних відправленнях з позначкою: «This shipment contains no commercial materials, which are sent on behalf of the Library of Congress to the V. Vernadsky National Library of Ukraine within our exchange program. Its custom value is 0 EUR and the post expenses 24, 90 EUR» («Цей вантаж не містить комерційних матеріалів і надсилається зі сторони Бібліотеки Конгресу до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в рамках міжнародного книгообміну. Митна вартість вкладень 0 EUR, поштові витрати складають 24, 90 EUR»).

Міжнародні принципи, згідно яких здійснюється міжнародний книгообмін, затверджені П'ятою сесією Генеральної конференції ООН з

питань освіти, науки і культури, що відбулася у Флоренції в 1950 р. і дала можливість започаткувати безподатковий обмін друкованої продукції різних країн світу («Угода про ввезення матеріалів освітнього, наукового і культурного характеру» від 17.06.1950 р.) [8].

«Вважаючи, що Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури обумовлює співробітництво народів у всіх галузях інтелектуальної діяльності, зокрема, обмін виданнями, творами мистецтва і всілякою корисною документацією, а також передбачає, що Організація сприяє зближенню і взаєморозумінню народів шляхом використання усіх засобів інформації... Вільний обмін ідеями і знаннями і, в цілому, найширше розповсюдження різних форм самовираження, які використовуються цивілізаціями, є неодмінною умовою для інтелектуального прогресу і міжнародного взаєморозуміння і сприяє таким чином збереженню миру в усьому світі» [8]. Договірні Держави зобов'язуються не стягувати мита, або інших зборів при ввезенні книг, публікацій, матеріалів освітнього, наукового і культурного характеру.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки:

- ✦ на сучасному етапі МКО потребує бюджетного фінансування міжнародних поштових відправлень в розмірі 250–300 тис. грн на рік;
- ✦ існує потреба у наданні кваліфікованої юридичної консультації з митного законодавства;
- ✦ важливим є забезпечення комплектування обмінного фонду МКО сучасними періодичними та книжковими виданнями на підставі Постанови Президії НАН України від 11.11.2009 р. № 306;
- ✦ необхідно продовжувати пошук альтернативних шляхів відправки друкованих видань через культурні центри, дипломатичні служби та інші міжнародні установи.

На теперішній час міжнародний книгообмін – це не просто обмін інформацією між різними установами науки та культури, а потреба сучасного міжнародного суспільства як платформа співпраці в галузі науки та культури між різними країнами. Розповсюдження українських видань за кордоном шляхом МКО не тільки представляє Україну та розвиток її соціальних інститутів і культурної спадщини, але й сприяє подальшому розвитку фундаментальних досліджень вітчизняних вчених, знайомлячи їх із сучасними іноземними науковими публікаціями, а також зміцненню культурних зв'язків України з іншими країнами.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Митний тариф України» від 05. 04. 2001 р. 2371-III – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2003/fem/garkusha/library/zak4.htm>. – Загол. з екрану.
2. Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. №1251 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1251-12>. – Загол. з екрану.
3. Інструкція про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України, затверджена Наказом Міністерства культури і туризму від 22.04.2002 р. № 258 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/zo571-02>. – Загол. з екрану.
4. Малолетова Н. І. Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918–2008. Започаткування. Становлення. Розвиток / Н. І. Малолетова, Р. Л. Красій. – К. : НБУВ, 2009. – 140 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку закладів культури, навчальних закладів та наукових установ, до яких надсилаються документи та видання у рамках міжнародного обміну, що звільняються від сплати мита» від 19.04. 2006 р. № 538 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 16. – С. 194–204.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку закладів культури, освітніх та наукових закладів, до яких надсилаються документи та видання у рамках міжнародного обміну, що звільняються від оподаткування митом» від 23.05.2012 р. № 486 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/486-2012-n>. – Загол. з екрану.
7. Постанова Президії НАН України «Про забезпечення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського науковими виданнями для міжнародного книгообміну» від 11.11.2009 р. № 306 // Робота бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України в 2009 р.: Інформаційно-аналітичний огляд. – К., 2010. – Вип. 15. – С. 94–96.
8. «Угода про ввезення матеріалів освітнього, наукового і культурного характеру» від 17 червня 1950 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.2.rada.gov.ua/laws/show/995_311. – Загол. з екрану.

УДК 025.3:025.7/9:004.65

О. Ткаченко,

мол. наук. співроб. НБУВ

ТЕХНІЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ

У статті розглядається історія розвитку бібліотечної технології, невід’ємною частиною якої є технічне опрацювання документів. Аналізується взаємозв’язок між розміщенням документів у фондосховищі з системою форматів та шифрів. Розкривається значення елементу даних «Шифр» в Базі даних САБ «РБІС».

Ключові слова: технологічний розвиток бібліотек, форматне розставляння документів, система шифрів НБУВ, елемент документа «Шифр».

Сучасний період розвитку цивілізації характеризується переходом від індустріального суспільства до суспільства інформаційного. Повсюдне впровадження сучасних інформаційних технологій створює нові, унікальні можливості для більш активного й ефективного розвитку економіки, політики, держави, суспільства. Інформаційні технології мають величезний потенціал, який мусить привести до фундаментальних змін практично в усіх сферах людської діяльності. Досягнення в сфері інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток засобів автоматизації суттєво впливають і на традиційні бібліотечні процеси комплектування, каталогізації, зберігання фондів, довідково-бібліографічного та інформаційно-бібліографічного обслуговування.

Становлення ефективних систем управління технологічним розвитком бібліотек відбувалось протягом всього періоду їх функціонування. У бібліотечній сфері діяльності технологія визначається як «совокупність бібліотечних процесів і операцій, забезпечующих нормальное функционирование библиотеки, а также приемы, методы и средства их осуществления» [9, с. 30].

Перші кроки з організації та управління технологією бібліотеки були здійснені в одній з найвідоміших бібліотек минулого – Олександрійській. В цій видатній бібліотеці античного світу, де зберігалось від 400 тис. до 700 тис. пергаментних згортоків, вперше була реалізована система